

باب عمره: از درهای اصلی مسجدالحرام

باب عمره، دری یک لنگه‌ای از درهای ضلع غربی مسجدالحرام بوده است. این در با ۱۰ یا ۱۱ پله به کف مسجدالحرام راه داشته است.^۱ این باب به سال ۱۳۹۰ ش. در حکومت آل سعود، به باب ملک سعود تغییر نام یافت. عمره گزارانی که در تنعیم به قصد عمره مفرده مُحرَم می‌شوند، از این در به مسجدالحرام پای می‌نهند. از این رو، از سده نهم ق. این باب در منابع بدین نام شهرت یافت.^۲ البته پیشتر به سبب قرار داشتن این باب در برابر محله بنی‌سهم، از تیره‌های قریش، به باب بنی‌سهم مشهور بود.^۳ برخی باب عمره را نام دیگر باب بنی جُمَح دانسته‌اند که با اندکی فاصله در همین ضلع مسجد قرار داشت.^۴ (تصویر شماره ۲۵)

بر پایه گزارشی، پیامبر ﷺ و عاص بن وائل سهمی کنار این باب با یکدیگر دیدار کردند و عاص ایشان را ابتر خواند و سپس سوره کوثر

۱. اخبار مکه، ازرقی، ج ۲، ص ۷۷، ۹۳. تاریخ عمارة المسجد الحرام، ص ۱۲۸.

۲. اشارة الترغیب، ج ۱، ص ۱۰۹؛ تاریخ عمارة المسجد الحرام، ص ۱۲۸؛ التاريخ القويم، ج ۳، ص ۴۲۳.

۳. اخبار مکه، ازرقی، ج ۲، ص ۷۷، ۹۳. اخبار مکه، فاکهی، ج ۲، ص ۱۹۶؛ الاعلاق النفیسه، ص ۵۱-۵۲.

۴. التاريخ القويم، ج ۳، ص ۴۲۳؛ نک: الاعلاق النفیسه، ص ۵۱-۵۲.

محمد طاهر الکردی، به کوشش ابن دهیش، بیروت، دار خضر، ۱۴۲۰ق؛ التعریف بتاریخ و معالم المسجد النبوی الشریف: ضیاء بن محمد عطار، کنوز المعرفه، ۱۴۳۲ق؛ حرمین شریفین: حسین قره‌چانلو، تهران، امیر کبیر، ۱۳۶۲ش؛ سفرنامه حجاز: محمد لیب البتنونی، ترجمه: انصاری، تهران، مشعر، ۱۳۸۱ش؛ سفرنامه ناصر خسرو: ناصر خسرو (م. ۴۸۱ق.)، تهران، زوار، ۱۳۸۱ش؛ شفاء الغرام: محمد الفأسی (م. ۸۳۲ق.)، به کوشش گروهی از علما، بیروت، دار الکتب العلمیه، ۱۴۲۱ق؛ العقد الثمین فی تاریخ البلد الامین: محمد الفأسی (م. ۸۳۲ق.)، به کوشش محمد عبدالقادر، بیروت، دار الکتب العلمیه، ۱۴۱۹ق؛ عمارة المسجد الحرام و المسجد النبوی فی العهد السعودی: عبداللطیف ابن دهیش، ریاض، الامانة العامة للاحتفال بمرور مائة عام علی تأسیس المملکه، ۱۴۱۹ق؛ قاموس الحرمین الشریفین: محمد رضا النعمتی، قم، مشعر، ۱۴۱۸ق؛ مرآة الحرمین: ابراهیم رفعت پاشا (م. ۱۳۵۳ق.)، قم، المطبعة العلمیه، ۱۳۴۴ق؛ معجم معالم الحجاز: عاتق بن غیث البلادی، دار مکه، ۱۴۰۰ق؛ موسوعة مکه المکرمة و المدینة المنوره: احمد زکی یمانی، مصر، مؤسسة الفرقان، ۱۴۲۹ق؛ نیل المنی بذیل بلوغ القری: محمد جارالله بن فهد، به کوشش الهیله، مؤسسة الفرقان، ۱۴۲۰ق.

سید مجتبی حسینی - سید علی آقای

باب عمر بن العاص ← باب سده

یکی از چهار در اصلی مسجدالحرام در دوره سعودی است.^{۱۰}

در رویدادهای سال ۷۳۳ق. و در جریان حمله حجاج بن یوسف ثقفی به مکه برای سرکوبی فتنه عبدالله بن زبیر و محاصره مسجدالحرام که پناهگاه نیروهای ابن زبیر شده بود، از این باب یاد شده است. در این رویداد، نظارت بر ورود به این باب و بیرون رفتن از آن، به اهل قنسرین، از شهرهای شام نزدیک حلب، اختصاص یافت.^{۱۱} در گزارشی دیگر، به کشته شدن ۸۰ تن از حاجیان در روز پنج‌شنبه ۱۴ ذی‌حجه سال ۶۷۷ق. بر اثر ازدحام برای بیرون آمدن از این باب اشاره شده است.^{۱۲}

باب عمره به سال ۱۳۸۱ق. در گسترش اول دوران سعودی برداشته شد و به جای آن در گوشه ضلع غربی، دری اصلی برای مسجدالحرام با همان نام ساخته شد. این باب به ابعاد ۵/۳۸ در ۳/۱۰ متر و دارای سه ورودی مسین است.^{۱۳} نیز یکی از دروازه‌های شهر مکه که باب زاهر نام داشته، به باب عمره مشهور بوده است.^{۱۴}

نازل شد.^۱ در برخی روایات، نماز خواندن پیامبر در برابر این در گزارش شده است.^۲

باب عمره که از زیباترین درهای مسجدالحرام به شمار می‌رود،^۳ به فرمان منصور عباسی (حک: ۱۳۶-۱۵۸ق.) در فاصله سال‌های ۱۳۷-۱۴۰ق^۴ ساخته شد.^۵ بر روی این در طاقی با ارتفاع ۱۰ ذرع (حدود پنج متر) و پهنای هفت ذرع (حدود ۳/۵ متر) بنا گشت.^۶ نیز در این دوره، بر چهار گوشه مسجدالحرام، چهار مناره ساختند و مناره‌ای که کنار این باب بنا گشت، به نام نخست باب مشهور شد.^۷

باب عمره در دوره حکومت بنی‌عباس، به سال ۱۶۰ق. به دست مهدی عباسی (حک: ۱۵۸-۱۶۸ق.) بازسازی شد^۸ و مناره آن نیز بارها در دوران عباسیان و عثمانیان تجدید بنا گشت.^۹ این باب با دو مناره به ارتفاع ۹۲ متر،

۱. مجمع البیان، ج ۱۰، ص ۸۲۶.

۲. مسند احمد، ج ۶ ص ۳۹۹؛ اخبار مکه، فاکهی، ج ۲، ص ۱۰۹؛ اخبار مکه، ازرقی، ج ۲، ص ۶۷.

۳. رحلة ابن بطوطه، ج ۱، ص ۳۷۷؛ رحلة العبدی، ص ۳۶۷.

۴. التاریخ القویوم، ج ۳، ص ۱۸۵؛ تحصیل المرام، ج ۱، ص ۳۸۶؛ الرحلة الحجازیه، ص ۲۱۵.

۵. اخبار مکه، فاکهی، ج ۲، ص ۱۶۳؛ اخبار مکه، ازرقی، ج ۲، ص ۷۷.

۶. اخبار مکه، فاکهی، ج ۲، ص ۱۹۶؛ اخبار مکه، ازرقی، ج ۲، ص ۹۳.

۷. اخبار مکه، فاکهی، ج ۲، ص ۲۰۳.

۸. تاریخ عمارة المسجد الحرام، ص ۱۲۹.

۹. التاریخ القویوم، ج ۳، ص ۱۸۵؛ موسوعة مکه الحرمین، ج ۲، ص ۷۵۵؛ تحصیل المرام، ج ۱، ص ۳۸۶.

۱۰. تاریخ و آثار اسلامی، ص ۸۷.

۱۱. الطبقات، خامسه، ج ۲، ص ۱۰۵؛ تاریخ طبری، ج ۶، ص ۱۹۰.

۱۲. شفاء الغرام، ج ۲، ص ۲۸۹-۲۹۰.

۱۳. نک: موسوعة مکه المکرمة، ج ۴، ص ۳۷۴.

۱۴. رحلة ابن جبیر، ص ۷۹.

(م. ۱۲۹۰ق.)، قاهره، دار الآفاق العربيه،
۱۴۲۴ق؛ موسوعة مكة المكرمة و المدينة
المنوره: احمد زكى يمانى، مصر، مؤسسة
الفرقان، ۱۴۲۹ق.

قهрман كرمى؛ على جبارى

باب قبله: از درهای نخست مسجد

النبي ﷺ در ضلع جنوبی آن

باب قبله یکی از سه ورودی است که
هنگام ساخت مسجد النبي به دست پیامبر ﷺ
در سال اول ق. برای آن فراهم گشت: باب
جبرئیل در شرق، باب الرحمه در غرب، و باب
قبله در جنوب مسجد که پیش از تغییر قبله از
بیت المقدس (در سمت شمال) پشت
نماز گزاران قرار می گرفت.^۱ با وجود بنای
خشتی دیوارهای مسجد، کناره‌های درها از
جمله همین باب، با سنگ بنا شد.^۲ این باب در
روزگار پیامبر نامی نداشته و در بیشتر منابع با
عنوان «باب فی مؤخره المسجد» از آن یاد شده
است. گویا بعدها به علت قرار گرفتن در
جهت قبله، با این نام از آن یاد شده است.^۳ با
نزول آیه ۱۴۴ بقره/۲: ﴿قَدْ نَرَى تَقَلُّبَ وَجْهِكَ

◀ منابع

اثارة الترغيب و التشويق: محمد بن اسحق
الخوارزمي (م. ۸۲۷ق.)، به كوشش الذهبي،
مكه، مكتبة نزار مصطفى الباز، ۱۴۱۸ق؛ اخبار
مكه: الازرقى (م. ۲۴۸ق.)، به كوشش رشدى
الصالح، مكه، مكتبة الثقافه، ۱۴۱۵ق؛ اخبار
مكه: الفاكهى (م. ۲۷۹ق.)، به كوشش ابن
دهيش، بيروت، دار خضر، ۱۴۱۴ق؛ الاعلاق
النفيسه: ابن رسته (م. قرن ۳ق.)، بيروت، دار
صادر، ۱۸۹۲م؛ التاريخ التويم: محمد طاهر
الكردى، به كوشش ابن دهيش، بيروت، دار
خضر، ۱۴۲۰ق؛ تاريخ طبرى (تاريخ الامم و
الملوك): الطبرى (م. ۳۱۰ق.)، به كوشش محمد
ابوالفضل، بيروت، دار احياء التراث العربى؛
تاريخ عمارة المسجد الحرام: حسين عبدالله
باسلامه، جده، تهامه، ۱۴۰۰ق؛ تاريخ و آثار
اسلامى مكه مكرمه و مدينه منوره: اصغر
قائدان، تهران، مشعر، ۱۳۸۶ش؛ تحصيل المرام:
محمد بن احمد الصباغ (م. ۱۳۲۱ق.)، به
كوشش ابن دهيش، ۱۴۲۴ق؛ رحلة ابن بطوطه:
ابن بطوطه (م. ۷۷۹ق.)، به كوشش التازى،
رباط، المملكة المغربية، ۱۴۱۷ق؛ الرحلة
الحجازيه: اوليا چلبى، قاهره، دار الآفاق العربيه،
۱۹۹۹م؛ رحلة العبدى: محمد العبدى
(م. قرن ۸ق.)، به كوشش كردى، دمشق، دار
السعدين، ۱۴۲۶ق؛ شفاء الغرام: محمد الفأسى
(م. ۸۳۲ق.)، به كوشش گروهى از علما، بيروت،
دار الكتب العلميه، ۱۴۲۱ق؛ الطبقات الكبرى:
ابن سعد (م. ۲۳۰ق.)، به كوشش محمد
عبدالقادر، بيروت، دار الكتب العلميه، ۱۴۱۸ق؛
مجمع البيان: الطبرى (م. ۵۴۸ق.)، بيروت، دار
المعرفة، ۱۴۰۶ق؛ مسند احمد: احمد بن حنبل
(م. ۲۴۱ق.)، بيروت، دار صادر؛ موسوعة مرآة
الحرمين الشريفيين: ايوب صبرى پاشا

۱. الدرّة الثمينه، ص ۵۶؛ التعريف بما أنست الهجره، ص ۱۰۳؛ تاريخ

عمارة المسجد النبوى، ص ۴۵.

۲. التعريف بتاريخ، ص ۲۶.

۳. راهنمای حرمین، ج ۵، ص ۵۷.